

Arbeidsinnvandring til landbruket 2004 til 2010

*Frekvenser fra undersøkelsene
Trender i norsk landbruk 2004, 2006, 2008 og 2010*

Jostein Vik og Arild Kroken

Notat nr 9/10, ISSN 11503-2027

Norsk senter for bygdeforskning
Universitetsenteret Dragvoll
7491 Trondheim

Jostein.vik@bygdeforskning.no
arild.kroken@bygdeforskning.no

1. Sammendrag

Det var en jevn stigning i antallet arbeidsinnvandrere til norsk landbruk fram til 2007. Bruken av utenlandsk arbeidskraft har nå gått noe ned.

- I 2009 var det 19 000 arbeidsinnvandrere i landbruket. I 2003 var det om lag 18 000 arbeidsinnvandrere i landbruket. Det var 22 000 i 2005 og ca 27 000 i 2007.
- I 2009 benyttet 7 800 gårdsbruk utenlandsk arbeidskraft, mot 8 900 gårdsbruk i 2007. Det tilsvarende tallet i 2005 var ca 7 400, og 5 400 i 2003.
- Arbeidsinnvandrerne sto for om lag 8 % av jordbrukets totale arbeidsinnsats i 2009, mot ca 10 % i 2007. I 2003 var tallet ca 4 %.
- Den gjennomsnittlige lengden på arbeidsoppholdene har økt fra 1.9 mnd i 2003 til 2.7 mnd i 2009.
- Andelen norske bønder som aksepterer lønnsmessig forskjellsbehandling mellom utenlandsk og norsk innleid arbeidskraft ligger på omlag 31 %. I 2004 aksepterte vel 37 % av bøndene lønnsforskjeller mellom norsk og utenlandsk arbeidskraft. I 2006 var dette sunket til 31 %, mens andelen i 2008 var 28 %.
- Bruk av utenlandsk arbeidskraft er fortsatt mest vanlig i planteproduksjon inkl frukt og grønnsakproduksjon, men også i melkeproduksjon har andelen økt betydelig.

Resultatene som presenteres i dette notatet baserer seg på undersøkelsen ”Trender i norsk landbruk” for årene 2004, 2006, 2008 og 2010.

For ytterligere informasjon, kontakt:

Jostein Vik

Mobil: 90 92 59 17

Epost: jostein.vik@rural.no

2. Innledning

Norsk landbruk har lenge hatt behov for arbeidskraft fra utlandet. Inntil de siste åra har dette først og fremst vært et tema innenfor frukt- og grøntsektoren. I økende grad har vi sett at utenlandsk arbeidskraft også benyttes i andre produksjoner. Utenlandsk arbeidskraft har blitt en naturlig del av landbruket.

Denne utviklingen sammenfaller med en rekke andre endringer. Teknologiske, økonomiske, og sosiale utviklingstrekk har endret landbrukets interne organisering. En viktig side av dette er endringer i arbeidskraftssituasjonen. Bygdesamfunnene tilbyr ikke lenger reserve-arbeidskraft for sesongarbeid og anna innleid arbeidskraft til landbruket. I denne situasjonen – som er vedvarende – er utenlandsk arbeidskraft løsningen på et problem for norsk landbruk. Det er imidlertid en løsning som også kan bære i seg kimen til utfordringer for landbruket så vel som for den nye arbeidskraften. De siste 10 åra har det skjedd betydelige endringer i de institusjonelle ramme rundt arbeidskraftimport til landbruket – og andre næringer. EØS avtalen og Schengen-samarbeidet er nå det rammeverket som gjelder (Rye og Frisvoll 2007). Fra 2009 var det slutt på overgangsordninger for arbeidskraft som kom frå de østeuropeiske medlemslandene i EU. Arbeidstakere fra hele EØS området, unntatt Romania og Bulgaria, kan nå ta seg jobb i Norge uten at det må søkes på forhånd. Dette betyr at så godt som alle formelle barrierene mot arbeidsinnvandring fra land i Øst-Europa er borte.

I denne situasjonen er det viktig å følge utviklingen nøye. Dette notatet presenterer derfor noen data og utviklingstrekk fra 2003 til 2010. Notatet er en del av et prosjektet ”Arbeidsinnvandring til landbruket – arbeidskraftbehov, legitimitet og normalisering” som er støtta av ”forskningsmidler over jordbruksavtalen” (JA).

3. Kort om metode og datagrunnlag

Dette notatet bygger på datamateriale samlet inn gjennom spørreundersøkelsen ”Trender i norsk landbruk” (Trendundersøkelsen). Dette er en undersøkelse som kartlegger økonomiske, sosiale og kulturelle forhold i landbruket. Undersøkelsen har vært gjentatt hvert andre år siden 2002. Norsk senter for bygdeforskning har stått for den faglige gjennomføringen av

undersøkelsen, mens det praktiske arbeidet med utsending av spørreskjema og innsamling av data har blitt utført av meningsmålingsinstituttet Sentio AS.

Siden 2004 har vi inkludert en rekke spørsmål knyttet til arbeidsinnvandring til landbruket. Gårdbrukerne er spurt om de har arbeidsinnvandrere på gården, hvor mange de har, hvor lenge de i gjennomsnitt har hatt arbeidsopphold på gården, samt en rekke spørsmål som tar sikte på å fange opp holdninger til arbeidsinnvandrerne i landbruket og planer for bruk av arbeidsinnvandrere i framtida.

I de fire undersøkelsene fra 2004 har antallet bønder som har besvart spørreskjemaet variert mellom 1584 og 1712. Svarprosenten har vært mellom 50 og 55. I Trendundersøkelsen er bønder definert som personer som er hoveddriver på gårdsbruk med jordbruksareal på minst 5 daa. Med denne definisjonen har den totale populasjonen variert mellom vel 59 000 i 2004 og 45 346 i 2010. Undersøkelser av utvalgets representativitet er gjort for hver av de tre undersøkelsene (Rye 2004; Vik og Rye 2006; Vik 2008 og Logstein 2010). Trendundersøkelsen er dokumentert representativ for norsk landbruk.

For ytterligere informasjon om spørsmålsformuleringer og det metodiske opplegget for Trendundersøkelsen, se dokumentasjonsnotatene for Trendundersøkelsen (Logstein 2010; Vik 2008; Vik og Rye 2006, Rye 2004)

4. Utviklingstrekk i bruken av utenlandsk arbeidskraft

På de enkelte gårdsbruk

Trendundersøkelsen fra 2004 viste at 9 % av gårdsbrukene gjorde seg nytte av utenlandsk arbeidskraft foregående år. I 2006 var tallet økt til 14 %. Undersøkelsen fra 2008 viser at ca 17 % av norsk gårdsbruk benyttet arbeidsinnvandrere i 2007. Andelen har holdt seg stabil fram til 2009. På landsbasis kan man på bakgrunn av dette estimere at henholdsvis 5 400 (2003), 7 400 (2005) , 8 900 (2007) og 7800 (2009) gårdsbruk har leid inn utenlandsk arbeidskraft. Det var altså ca 1000 færre bruk som har benyttet utenlandsk arbeidskraft i 2009 i forhold til 2007.

Tabell 1. Andel og antall bruk og arbeidsoppholdets varighet årene 2003-2009.

	2003	2005	2007	2009
Andel (%) bruk med utenlandsk arbeidskraft	9	14	17	17
Antall bruk som har benyttet utenlandsk arbeidskraft (estimat)	5400	7400	8900	7800
Lengde på arbeidsforhold (mnd. i gjennomsnitt)	1,9	2,3	2,5	2,7

Vi kan i samme periode se en økning i tida for det gjennomsnittlige arbeidsforholdet. I 2003 var arbeidsinnvandrerne gjennomsnittlig 1,9 mnd på hvert bruk. I 2005 var dette økt til 2,3 mnd, mens det gjennomsnittlige oppholdet hadde økt til 2.5 mnd i 2007, og 2.7 mnd i 2009. Altså er det færre arbeidsinnvandrere nå enn i 2007/2008, men de har, i gjennomsnitt, lengre arbeidsopphold. Forklaringen er sannsynligvis å finne i endringer i hvilke produksjoner man benytter utenlandsk arbeidskraft.

Variasjon mellom produksjonene.

Det er som nevnt noen produksjoner som tradisjonelt er forbundet med en høy andel utenlandsk arbeidskraft. Tabell 2 presenterer tall for hvordan utviklingen har vært innenfor de ulike produksjonstypene. Vi ser at "Annen planteproduksjon inkludert frukt og grønnsaker" er den produksjonen der det tradisjonelt har vært flest bruk som har brukt arbeidsinnvandrere. Allerede i 2003 var det her 36 prosent som hadde benyttet utenlandsk arbeidskraft. Dette er i 2009 opp i 51 prosent. Vel så interessant er det imidlertid å observere de store økningen i melkeproduksjon, der det har økt fra 11 til 21 prosent. Sannsynligvis innebærer denne utviklingen at arbeidsforholdene ikke i like grad er begrenset til perioden for innhøsting av bær og grønnsaker, og det er rom for lengre arbeidsforhold.

Tabell 2. Andel bruk som har brukt arbeidsinnvandrere. Fordelt på hovedproduksjon på bruket. Årene 2003-2009. Prosent.

	År	2003	2005	2007	2009
<i>Produksjonstype</i>					
Melkeproduksjon		9	14	16	21
Husdyrshold		7	11	11	14
Kornproduksjon		5	10	11	14
Annen planteproduksjon inkl frukt og grønnsaker		36	40	45	51
Skog		2	23	13	8
Annen produksjon		12	11	28	10
Totalt		9	14	16	17

Et utgangspunkt for å si noe om hvordan utviklingen vil bli framover er å spørre dem det gjelder. Hva sier bøndene om hva de tror vil skje på deres eget bruk. Tabell 3 presenterer svarfordelingene fordelt på de samme hovedproduksjonene som i tabell 2.

Tabell 3. Andel som tror de vil bruke arbeidsinnvandrere i årene som kommer. Fordelt på hovedproduksjon på bruket. Årene 2004-2010. Prosent.

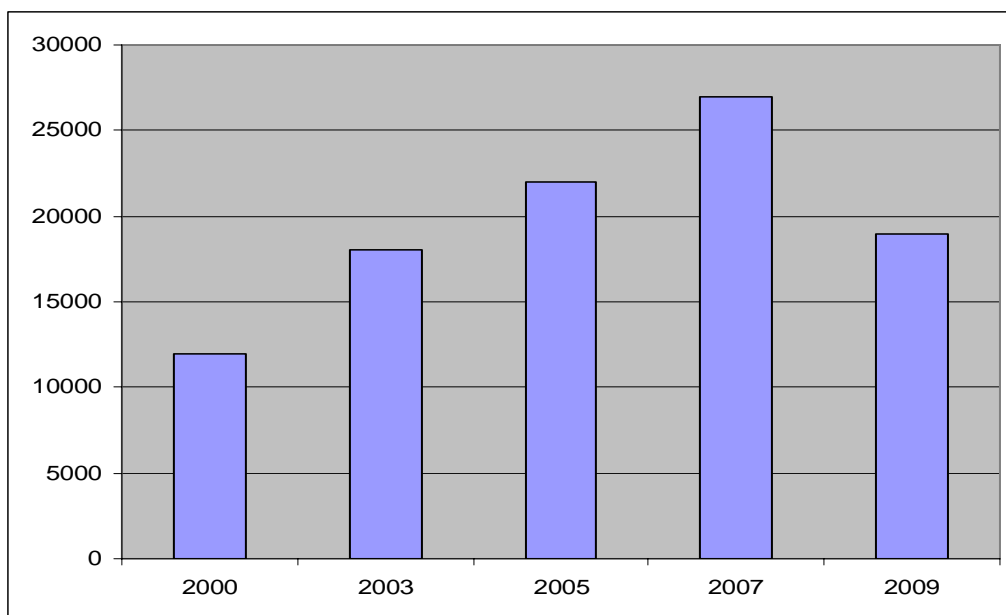
År	2004	2006	2008	2010
<i>Produksjonstype</i>				
Melkeproduksjon	25	24	23	26
Husdyrshold	16	19	18	19
Kornproduksjon	17	19	18	18
Annen planteproduksjon inkl frukt og grønnsaker	54	49	50	50
Skog	19	26	28	11
Annen produksjon	35	16	31	16
Totalt	22	23	22	22

Det en kan se av tabell 3 er for det første er at forventningen er nokså stabile over tid for både melkeproduksjonsbrukene, husdyrbrukene, kornbrukene og planteproduksjonsbrukene.

Utslagene kommer på skog og annen produksjon, hvor det har vært en markant nedgang i hva en ser for seg av utenlandsk arbeidskraft framover. Annen produksjon er imidlertid en så liten kategori at årlige variasjoner i hvilke bruk som trekkes ut kan gjøre utslag. Vi ser også at det kan synes som om potensialet er tatt ut mht planteproduksjonen, i og med at vi ser at forventningene og det faktisk omfanget er nokså likt. Utflatingen av disse tallene kan kanskje indikere at perioden med markert vekst i antallet utenlandske arbeidstakere er over.

Noen aggregerte tall

Det finnes i dag ingen sentral registrering av utenlandsk arbeidskraft i landbruket, og det er heller ingen andre undersøkelser som har fulgt bruken av utenlandsk arbeidskraft i denne sektoren. Funnene vi har referert til på bruksnivå kan adderes opp, slik at vi kan si noe om det totale omfanget av utenlandsk arbeidskraft i landbruket. I jordbruket var det 3 300 sesongarbeidere i 1990. Dette økte til knapt 12 000 i 2000. Basert på tall fra Trendundersøkelsen kan vi følge utviklingen videre. Det var om lag 18 000 arbeidsinnvandrere i 2003, 22 000 i 2005, 27 000 i 2007, før det i 2009 falt til 19000 i 2009. Utviklingen er illustrert i figur 1

Figur 1. Antall arbeidsinnvandrere i landbruket fra 2000 til 2009. Et estimat.

Antallet gir imidlertid ikke et fullstendig bilde. Det er nødvendig å korrigere for at det her er tale om korte arbeidsforhold – selv om arbeidsforholdenes lengde øker over tid. Siden de fleste utlendingene som arbeider i det norske landbruket er sesongarbeidere er omfanget ikke så stort som antallet personer skulle tyde på.

Tabell 4. Arbeidsinnvandringens andel av årsverkene i jordbruket årene 2003-2009.

	2003	2005	2007	2009
Årsverk i jordbruket	72 000	66 000	61 000	58 000
Antall arbeidsinnvandrere	18 000	22 000	27 000	19 000
Årsverk utført av arbeidsinnvandrere	3 000	4 600	6 100	4 700
Andel av arbeidsinnsatsen (%)	4	7	10	8

Tabell 4 viser de totale årsverk i jordbruket (tall fra budsjettnemnda for jordbruket) og årsverk utført av utenlandsk arbeidskraft. Vi ser da at den utenlandske arbeidskraftens prosentvise andel av den totale arbeidsinnsatsen nådde en topp i 2007, da den var på 10 prosent, men at den i 2009 falt til 8 prosent.

5. Holdninger til utenlandsk arbeidskraft i landbruket

Økningen som har vært i bruken av utenlandsk arbeidskraft over de siste årene, og debatten man har sett om lønns og arbeidsvilkår gjør det betimelig også å følge holdningene norske bønder har til utenlandsk arbeidskraft. Tabell 6 presenterer tall på holdning til arbeidstakernes lønnsnivå.

Tabell 5. Andel som er enig/uenig i påstand: "Det er akseptabelt at arbeidsinnvandrere har lavere lønn enn innleid norsk arbeidskraft i landbruket" årene 2004-2010. Prosent.

	2004	2006	2008	2010
Helt uenig	25	29	32	30
Delvis uenig	15	17	18	16
Både og	22	22	22	24
Delvis enig	20	18	18	18
Helt enig	17	13	11	13
Totalt	100	101	101	100

Tallene viser for det første at det i landbruket ser ut til å være en overvekt av bønder som ikke er enige i at den utenlandske arbeidskraften skal kunne lønnes dårligere enn innleid norsk arbeidskraft. I 2010 var 46 prosent uenige i at slik forskjell er akseptabelt, mens 31 prosent aksepterer lønnsforskjell mellom norsk og utenlandsk arbeidskraft.

Samtidig ser vi at bøndene i stor grad mener at den utenlandske arbeidskraften er fullgod (tabell 8).

Tabell 6. Andel som er enig/uenig i påstand: "Arbeidsinnvandrere er vanligvis fullgod arbeidskraft" årene 2004-2010. Prosent.

	2004	2006	2008	2010
Helt uenig	3	3	4	4
Delvis uenig	3	5	5	5
Både og	21	24	28	27
Delvis enig	29	29	29	30
Helt enig	44	39	35	35
Totalt	100	100	101	101

Vi har også stilt bøndene spørsmål om hvorvidt de er skeptiske til økt arbeidsinnvandring i landbruket. Dette er et vanskelig spørsmål å tolke fordi skepsisen kan komme av så mange ulike ting. Man kan være urolig på vegne av landbruket økonomisk eller legitimitetsmessig, eller man kan være skeptisk til innvandring generelt. Uten å skille på disse mulige tolkningene ser vi at bøndene i stor grad er delvis eller helt enige i at de er skeptiske til økt arbeidsinnvandring. I 2004 og 2006 var 41 prosent enige eller helt enige i dette, mens det kan synes som om skepsisen er redusert de senere årene. I 2010 er 33 prosent helt eller delvis enige i en slik skepsis mens 34 prosent er helt eller delvis uenige.

Tabell 5. Andel som er enig/uenig i påstand: "Jeg er skeptisk til økt arbeidsinnvandring i landbruket" årene 2004-2010. Prosent.

	2004	2006	2008	2010
Helt uenig	16	13	17	15

Delvis uenig	16	15	18	19
Både og	28	32	32	32
Delvis enig	20	24	22	21
Helt enig	21	17	12	12
Totalt	101	101	101	99

Konklusjon

Etter flere år med jevn vekst i bruken av utenlandsk arbeidskraft har denne utviklingen nå snudd. På det meste i 2007/2008 utgjorde den utenlandske arbeidskrafta 10 prosent av den totale årsverksinnsatsen. Vi er nå nede på 8 prosent. Det er viktig å poengtere at nedgangen har kommet samtidig med at de siste vesentlige formelle barrierer for bruk av utenlandsk arbeidskraft er fjernet.

Årsaken til at bruken av utenlandsk nå har flatet ut og også har blitt noe redusert er vanskelig å se ut fra tallene som er lagt fram her. Vår hypotese er at årsaken til den tidligere veksten i bruk av utenlandsk arbeidskraft først og fremst er at kvinner og skoleungdom har falt bort som tilgjengelig som reservearbeidskraft i bygdene. Utenlandsk arbeidskraft har fylt dette behovet. Potensialet for denne typen inneid arbeid er nå tatt ut, og arbeidsinnvandringen flater ut.

Samtidig ser vi at den gjennomsnittlige lengden på arbeidsoppholdene fortsetter å øke, og at bruken av utenlandsk arbeidskraft i melkeproduksjon ser ut til å øke. En rimelig hypotese er at disse forholdene kan henge sammen med strukturutviklingen i landbruket, og at større bruk medfører større behov for innleid arbeidskraft.

Tallene som er lagt fram i dette notatet er ikke tilstrekkelige til å konkludere mht årsaks-sammenhenger. Kompletterende data og analyser er nødvendige. Det vil være nødvendig å fortsette å følge utviklingen av bruk av utenlandsk arbeidskraft i jordbruket nøye.

Referanser

Logstein, B. (2010) ”Trender i norsk landbruk 2008. Dokumentasjonsnotat – spørsmål, metode og kodebok”, notat nr. 5/08, Norsk senter for bygdeforskning, Trondheim

Rye, J.F. (2004): ”Trender i norsk landbruk 2004. Dokumentasjonsnotat – spørsmål, metode og kodebok”, notat nr. 2/04, Norsk senter for bygdeforskning, Trondheim.

Rye, J.F. (2006): ”Omfanget av arbeidsinnvandring til det norske landbruket.” Notat nr 3/06. Norsk senter for bygdeforskning, Trondheim

Vik, J. og J.F. Rye (2006): ”Trender i norsk landbruk 2006. Dokumentasjonsnotat – spørsmål, metode og kodebok”, notat, Norsk senter for bygdeforskning, Trondheim.

Vik, J. (2008): ”Trender i norsk landbruk 2008. Dokumentasjonsnotat – spørsmål, metode og kodebok”, notat nr. 5/08, Norsk senter for bygdeforskning, Trondheim.

Vik, J. (2008): ”Arbeidsinnvandring til landbruket 2003 til 2007: Frekvenser fra undersøkelsene ’Trender i norsk landbruk’ 2004, 2006 og 2008”. Notat nr. 6/08. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.